

פרק ראשון - מאימתי

זו היתה מעלות השחר ועד צאת הכוכבים, ויש ללמוד מכאן שסיום היום הוא בצאת הכוכבים, ובאותו זמן מתחיל הלילה.

מסכם הרי"ף: שְׁמַעֲיָן הַשְּׁמָא - למדנו עתה, דְּבִין לְמַתְנִיתִין וּבִין לְבְרִיתָא, עוֹנֵת [זמן] קְרִיאַת שְׁמַע לְדַעַת רַבָּנָן הִיא מִשְׁעָה שְׁהַכְהֵנִים נְכַנְסִין לְאַכּוּלָּא בְּתַרוּמְתָן, דְּשַׁעָה זֹו הִיא שְׁעַת צֵאת הַכּוֹכְבִים, וְהַבִּין הַלְקָתָא - וכך היא ההלכה, אף שהובאה בברייתא דעת רבי מאיר, שזמן קריאת שמע מתחיל לפני צאת הכוכבים, אין הלכה כדבריו, דְּקוּיָא לָן - שהרי כלל זה מקובל בידינו, יְחִיד וְרַבִּים חֲחֻלְקִים זֶה עִם זֶה, הַלְקָה קְרַבִּים.

☆

הרי"ף מבאר עתה שמה ששינוי במשנה שזמן תחילת קריאת שמע בערב הוא 'משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן', אין זו דעת יחיד, אלא דעת חכמים: וְהָאִי דְאַקְשִׁינָן - ומה שהקשינו בגמרא מדבריו דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר במשנה אֲדַבְרִין דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר עצמו בברייתא, וכך הקשינו, דְּתַנְיָא - שהרי שינוי בברייתא, מְאִימְתִי מִתְחִילִין לְקְרֹאת קְרִיאַת שְׁמַע בְּעַרְבִין, מִשְׁעָה שְׁקַדֵּשׁ הַיּוֹם בְּעַרְבִי שְׁבֻתוֹת, והיינו בין השמשות, שזהו ספק יום ספק לילה, ומשקיעת החמה מחשיכים זאת מספק כאילו קדש היום, דְּבְרִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְתַנְן (גמ') בְּמַתְנִיתִין - ואילו במשנתנו שינוי, מאימתי קורין את שמע בערבין, מִשְׁעָה שְׁהַכְהֵנִים נְכַנְסִין לְאַכּוּלָּא בְּתַרוּמְתָן, והיינו מצאת הכוכבים, עד סוף האשמורה הראשונה, דְּבְרִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נמצא שיש סתירה בין דברי רבי אליעזר בברייתא, שזמן קריאת שמע מתחיל בשקיעת החמה, לבין דבריו במשנה, שהזמן הוא מצאת הכוכבים [ולהלן יובאו תירוצי הגמרא]. ועל כל פנים משמע לכאורה מקושיית הגמרא, שרק רבי אליעזר הוא שסובר כן במשנתנו, שזמן קריאת שמע הוא מצאת הכוכבים.

דוחה זאת הרי"ף: לָאו לְמִימְרָא - אין כוונת הגמרא לומר דְּהָאִי דְקָתְנִי בְּמַתְנִיתִין - שמה ששינוי במשנתנו שזמן קריאת שמע הוא 'משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן', לְדַעַת רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּחֻדוֹ [בלבד] הִיא, אֲלָא בִין רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וּבִין רַבָּנָן הָכִי בְּבִירָא דְהוּ - כך הם סוברים, בענין תחילת זמן קריאת שמע, דְּהָא לָא אֲפְלִיגוּ רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אֲלָא בְּעַד סוּף' - שהרי לא

משנה [א.] נאמר בתורה בפרשת שמע (דברים וז) 'וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלֶכְתְּךָ בְּדַרְךָ וּבְשֹׁכְבְּךָ וּבְקוּמְךָ', כלומר, שחייב כל אדם לקרוא קריאת שמע בעת השכיבה, בערב, ובעת הקימה, בבוקר. ושואלת המשנה: מְאִימְתִי - מאיזה זמן קורין את קריאת שְׁמַע בְּעַרְבִין - בערב. משיבה המשנה: מְאֹתָהּ שְׁעָה שְׁהַכְהֵנִים שֵׁנְטַמְאוּ וּטְבִלוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם נְכַנְסִין - רשאים להכנס וּלְאַכּוּלָּא בְּתַרוּמְתָן [אף שהטובל נטהר מיד לענין דברים מסוימים, מכל מקום לענין אכילת תרומה צריך הוא להמתין לערב, ובגמרא יבואר איזו שעה זו]. וזמן קריאת שמע של ערבית נמשך עַד סוּף הָאֲשְׁמוּרָה הָרִאשׁוֹנָה - השליש הראשון של הלילה, כיון שנאמר 'בשכבך', וזהו הזמן שבו אנשים הולכים לשכב, דְּבְרִי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. וְהַכְּמִים אוֹמְרִים, זמן קריאת שמע נמשך עַד הַצֵּאת הַלֵּילָה. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, זמנה נמשך עַד שְׁיַעֲרָה עֵמֻד הַשָּׁחַר, כיון שכל הלילה הוא זמן שאנשים שוכבים בו. [אף לדעת חכמים זמן הקריאה מן התורה הוא עד עלות השחר, אלא שתקנו חכמים לקרוא עד חצות, כדי להרחיק את האדם מן העבירה].

☆

גמרא הגמרא מביאה ברייתא בענין זמן קריאת שמע

של ערבית: תַּנּוּ רַבָּנָן - שנו חכמים בברייתא, מְאִימְתִי מִתְחִילִין לְקְרֹאת קְרִיאַת שְׁמַע בְּעַרְבִין, מִשְׁעָה שְׁבִי אָדָם נְכַנְסִין לְאַכּוּלָּא סְתָן בְּעַרְבִי [בלילי] שְׁבֻתוֹת, שאז מזדרזים בני אדם לאכול, כיון שהכל מוכן לסעודה, דְּבְרִי רַבִּי מְאִיר. וְהַכְּמִים אוֹמְרִים, תחילת זמן קריאת שמע הוא מִשְׁעָה שְׁהַכְהֵנִים שֵׁנְטַמְאוּ וּטְבִלוּ בְּאוֹתוֹ יוֹם וְכֵאִין [מותר להם] לְאַכּוּלָּא בְּתַרוּמְתָן, וּסְיָמֹן לְדְבַר - [א.] לזמנם של החכמים, הוא צֵאת הַכּוֹכְבִים, שאז רשאים הכהנים לאכול בתרומה, ומאותה שעה ניתן לקרוא קריאת שמע של ערבית. ממשכה הברייתא ואומרת, וְאִף עַל פִּי שְׂאִין רְאִיָּה מִפְּסוּק לְדְבַר זֶה, שהיום מסתיים בצאת הכוכבים, יש זָכַר [רמז] לְדְבַר בִּפְסוּק, שְׁנַאֲמַר בִּסְפַר נַחְמִיה (ד טו) לגבי בניית חומת ירושלים בזמן שעלו מגלות בבל, וְאַנְחֵנוּ עוֹשִׂים בְּמִלְאָכָהּ שֵׁל בְּנֵיית הַחֹמָה, וְהַצִּיָּם - חצי העם פְּחֻזְקִין בְּרַמְחֵים, להילחם באותם שהפריעו מבניית החומה, והיו בונים מַעֲלֹת הַשָּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכְבִים, וְאוֹמֵר - ובפסוק הבא נאמר 'וְהָיוּ לָנוּ הַלְלָה מִשְׁמֵר - שמירה מן האויבים, וְהַיּוֹם מִלְּאָכָה, הרי מבואר שבמשך היום היו עובדים, ועבודה

נחלקו חכמים על רבי אליעזר אלא בענין סיום זמן קריאת שמע של ערבית, דרבי אליעזר סבר שזמנה הוא עד סוף האשמושה הראשונה, ורבנן סברי שזמנה הוא עד חצות, אבל מ'משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן לא פליגי - לא נחלקו חכמים על רבי אליעזר, ואף הם מודים שזהו תחילת זמן קריאת שמע. והראיה לכך, דאי לא סבירא להו לרבנן - שאם לא היו חכמים סוברים שזמן תחילת קריאת שמע הוא מ'משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, אלא רבי אליעזר בלחוד [לבדו] הוא דסבירא ליה הכי - הוא הסובר כן, הנה להו לרבנן לאיפליגי עליה - היה לחכמים של משנתנו לחלוק עליו בפירוש בענין מ'משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, והיינו לגבי תחילת זמן קריאת שמע, כדאפליגי עליה - כפי שנחלקו עליו בפירוש בענין 'עד סוף האשמורה הראשונה. ופירא אפליגי עליה - ומכך שלא נחלקו עליו במשנתנו אלא ב'עד סוף, שמינין - מוכח דבין לרבי אליעזר ובין לרבנן, בוליהו סבירא להו - הכל סוברים שתחילת זמן קריאת שמע בערב הוא מ'משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן.

מסיים הרי"ף את תירוצו ומבאר לפי זה את דברי הגמרא: וכיון שמבאר במשנתנו דסבירא ליה לרבי אליעזר ביהדי [יחד עם] רבנן שזמן תחילת קריאת שמע הוא מ'שעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, ואשפחין ליה בכרייתא - ומצאנו את דעתו של רבי אליעזר בכרייתא, דסבירא ליה שזמן תחילת קריאת שמע הוא מ'שעה שקדש היום בערבי שבתות, והיינו משקיעת החמה, אקשינן דידיה אדידיה - הקשתה הגמרא סתירה מדברי רבי אליעזר במשנה לדבריו בכרייתא. אך באמת אף חכמים סוברים כדברי רבי אליעזר שבמשנתנו.

עתה מבאר הרי"ף לפי דבריו את תירוצי הגמרא על הסתירה בדברי רבי אליעזר: ופירקין - ותירצה הגמרא, תרי תנאי איבא דרבי אליעזר - מחלוקת תנאים היא בשיטת רבי אליעזר, בין התנא של משנתנו לבין התנא בכרייתא [ובאמת אף חכמים סוברים כשיטת רבי אליעזר במשנתנו, וכמו שהתבאר]. וזהו הדין פירוקא בתרא דאמרינן - ולפי התירוץ השני שאמרה הגמרא, והוא איבעית אימא [אם תרצה תתרוץ באופן אחר], רק הסיפא, לגבי סוף זמן קריאת שמע, רבי אליעזר היא, אבל הרישא, לגבי תחילת זמן קריאת שמע, שהוא מצאת הכוכבים, לאו רבי אליעזר - אין זה כלל מדברי רבי אליעזר, לפי זה בירא מילתא - ברור הדבר ד'משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, לרבנן בלחוד היא

- רק לדעת חכמים נאמר דין זה, ולא - ואין זה מדברי רבי אליעזר.

מסיים הרי"ף: הלכך - ולכן, בין לפרוקא קמא בין לפרוקא בתרא - בין לתירוץ הראשון ובין לתירוץ השני, האי דקתני ב'מיתותיו - מה ששינו במשנתנו, שתחילת זמן קריאת שמע הוא מ'שעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן, איתא לרבנן - נאמר בדעת חכמים [ולתירוץ הראשון גם בדעת רבי אליעזר], וכיון דאיתא לרבנן - וכיון שזו דעת חכמים, עבדינן כוותיהו - אנו עושים כדבריהם.

שינו במשנה שזמן קריאת שמע של ערבית הוא 'עד סוף האשמושה הראשונה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים עד חצות. רבן גמליאל אומר, עד שיעלה עמוד השחר. פוסקת הגמרא את ההלכה: אמר רב יהודה, אמר שמואל, הלכה כרבן גמליאל, שזמן קריאת שמע של ערבית הוא עד עלות השחר.

[ב.]

הגמרא מביאה ברייתות בענין זמן קריאת שמע של ערבית ושל שחרית: תניא - שינו בכרייתא, רבי שמעון בן יוחאי אומר, פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, כלומר, קודם הנץ החמה, אחת קדם שינעלה עמוד השחר, ואחת לאחר שינעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי חובתו לשני חיובים, אחת - בזו שלפני עלות השחר, יוצא ידי חובת קריאת שמע של לילה, ואחת - בזו שלאחר עלות השחר, אף שהיא קודם הנץ החמה, יוצא ידי חובת קריאת שמע של יום, והיינו כדעת רבן גמליאל, שזמן קריאת שמע של ערבית הוא עד שיעלה עמוד השחר. אמר רבי אהא בר הנינא, אמר רבי יהושע בן לוי, הלכה כרבן גמליאל, אמר רבי קריאת שמע של ערבית הוא עד עלות השחר, ושל שחרית הוא מיד אחר עלות השחר.

הגמרא מביאה לשון אחרת במימרא זו של רבי שמעון בן יוחאי: ואיבא דמתני לה להא - ויש ששונים מימרא זו דרבי אהא בר הנינא, שאמר 'הלכה כרבי שמעון בן יוחאי, אהא - על ברייתא זו, דתניא - שכך שינו בכרייתא זו, השניה, רבי שמעון בן יוחאי אומר משום [בשם] רבי עקיבא, פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום, כלומר לאחר עלות השחר, אחת קודם הנץ החמה, ואחת לאחר הנץ החמה, ויוצא בהן ידי חובתו פעמיים, אחת - בזו שלאחר הנץ החמה יוצא ידי חובת קריאת שמע של יום, ואחת - ובזו שלפני הנץ החמה, יוצא ידי חובת קריאת שמע של לילה, אף שקורא

אותה לאחר עלות השחר. ועל ברייתא זו אמר רבי אהא בר חנינא, אמר רבי יהושע בן לוי, הלכה כרבי שמעון בן יוחאי.

אמר רבי זירא, אמנם יכול אדם לקרוא קריאת שמע של ערבית אחר שעלה עמוד השחר, ויכול אף לומר ברכות קריאת שמע של ערבית, ובבבב - ובתנאי שפלא יאמר לאחריה ברכת 'השכיבנו', שהרי אין זה זמן שבני אדם הולכים לישון, ולא ניתן לברך בשעה כזו ברכת השכיבנו [אלא רק שתי ברכות שלפניה, וברכת 'אמת ואמונה' שאחריה]. אמנם ניתן לקרוא בזמן זה קריאת שמע, כיון שזהו זמן שבני אדם עדיין שוכבים בו, ושייך לומר שזהו בכלל זמן 'בשכבך'.

לעיל הובאו ברייתות שונות בענין זמני קריאת שמע של שחרית ושל ערבית, הרי"ף מבאר עתה את ההלכה בנידון זה. מסכם הרי"ף: והני פולחהו הלקבא ניהו - כל המימרות שהובאו לעיל, הלכה כמותם. ואמנם לכאורה שתי הברייתות שהובאו לעיל סותרות זו את זו, האם סוף זמן קריאת שמע של ערבית ותחילת זמן קריאת שמע של שחרית הוא בעלות השחר או עם הנץ החמה, ולכן מבאר עתה הרי"ף שיש כמה זמנים, לכתחילה, בדיעבד, ובשעת הדחק, וכדלהלן: מוסיף הרי"ף ואומר, מיהו [-אבל], הא דאמר רבן גמליאל במשנתנו, וכן הא דאמר רבי שמעון בן יוחאי בברייתא, שזמן קריאת שמע של ערבית הוא עד שיצאה עמוד השחר, רק בדיעבד הוא, אבל לכתחילה יש לקרוא קריאת שמע עד חצות, כדברי חכמים במשנתנו. ואמנם, אפילו אי עבדי הכי במזיד, שהתעכב בקריאת שמע לאחר חצות הלילה, וקרא קריאת שמע קודם שיצאה עמוד השחר, גם כן נפיק ידי חובתיה - יצא ידי חובתו. ואף על פי שאינו רשאי לעשות כן, אלא חייב לקרוא קריאת שמע קודם חצות כתקנת חכמים, דתניא - שהרי כך שנינו בברייתא בטעם תקנה זו, תקמים עשו סוין [-גדר ושמירה] דדבריהם, ואמרו שאין האדם רשאי לאכול קודם תפילת ערבית, כדי שפלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואמר, אלה לביתי ואוכל קימנא [-מעט] ואשתיה קימנא ואישן קימנא, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפיל ערבית, ואם חוטפתו שינה, נמצא ישן כל הליכה ללא קריאת שמע וללא תפילה, אלא אמרו חכמים, אדם בא מן השדה בערב ואלה לביתי תקנסת או לביתי המדרש, אם רגיל לקרות בתורה, קורא, ואם רגיל לשנות משניות, שונה, ואחר כך קורא קריאת שמע ומתפיל, וכא העובר על דברי חכמים, וקורא קריאת שמע לאחר חצות, חייב מיתה.

ממשיך הרי"ף ומבאר: והא דרבי שמעון, דאמר, פעמים שאדם קורא קריאת שמע של ערבית קודם הנץ החמה ואף שכבר עלה השחר, זהו הנקרא בשעת הדחק, כגון מי שהיה שבור או חולה, ולא יכל לקרוא את שמע בלילה, אכל אם עשה כן במזיד או בפשיעה, אפילו בדיעבד לא יצא ידי חובתו. והראיה לכך, דאמרינן - שאמרו בגמרא, פי אתא [-כשכא] רבי יצחק ברבי יוסף אמר, הא - דין זה שאמרו בשמו דרבי יהושע בן לוי, שהלכה כרבי שמעון בן יוחאי, לאו בפרוש אתמר - לא אמר כן רבי יהושע בן לוי בפירושו, אלא מבבבב אתמר - למדו שכך היא דעתו מתוך מעשה שהיה, דהנהו זוגא דרבנן דאשתבור בהולא דבריה דרבי יהושע בן לוי - מעשה בשני תלמידי חכמים שהשתכרו בחתונת בנו של רבי יהושע בן לוי, ומחמת כן לא קרו קריאת שמע של ערבית, לאחר שעלה השחר, קודם הנץ החמה, אתו תקמיה - באו לפניו דרבי יהושע בן לוי, לשאול אותו האם לקרוא עתה את שמע, אמר רבי יהושע בן לוי, גדאי הוא רבי שמעון בן יוחאי, המתיר לקרוא את שמע לאחר עלות השחר, תקמוף עזיו בשעת הדחק, ומוכח מלשון זו שרק בשעת הדחק כגון זו ניתן לנהוג כן, אך שלא בשעת הדחק, אפילו בדיעבד לא יצא האדם ידי חובתו.

מוסיף הרי"ף ומבאר את דין קריאת שמע של שחרית: וכן הא דרבי שמעון בן יוחאי, דאמר, פעמים שאדם קורא קריאת שמע של שחרית לאחר שיצאה עמוד השחר, קודם שיגיע זמן קריאתה, רק בדיעבד הוא, אי נמי - או גם בשעת הדחק, כגון מי שהיה משכים לצאת לדרכו וכיוצא בו, שלא יוכל לקרוא בזמנה, אכל לבתחלה, לא - אסור לקרוא קריאת שמע של שחרית קודם שיגיע זמנה [כמו שיבואר במשנה להלן מתי זמנה].

אמר מר - שנינו בברייתא לעיל, שתיקנו חכמים שכאשר נכנס האדם לבית הכנסת בערב קורא קריאת שמע ומתפיל. מדייקת הגמרא, נוסח זה האמור בברייתא, מוסיף ליה - יש ממנו ראייה לרבי יוחנן, דאמר, איזוהו בן העולם הבא, זה הסומך גאלה - ברכת גאל ישראל של ערבית, לתפילה של ערבית, וזהו הטעם שנקטה הברייתא בלשונה 'קורא קריאת שמע', עם ברכותיה, שסיומם הוא גאל ישראל, ואחר כך מתפלל שמונה עשרה של ערבית.

מביאה הגמרא את החולק על רבי יוחנן: ורבי יהושע בן לוי אמר, תפילות שמונה עשרה, באמצע תקנום - תיקנו חכמים את שלשת תפילות שמונה עשרה, של שחרית מנחה וערבית, בין קריאת שמע של שחרית לבין

שם אמרו 'הנכנס לישן על מטתו אומר משמע ישראל עד והיה אם שמוע'.

ממשיכה הגמרא: אָמַר רב נְחֶמְאן (בר יצחק), אִם תִּלְמִיד חָכֵם הוּא, אֵינּוּ צָרִיךְ לְקַרֹּא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מִיטָתוֹ, כִּיּוֹן שֶׁהוּא רָגִיל תָּמִיד לְחַזֹּר עַל לִימּוּדוֹ, וְדִיו בְּכך. אֲבֵנֵי אָמַר, אִף תִּלְמִיד חָכֵם בְּעֵי לְמִימַר חַד פְּסוּקָא דְרַחֲמֵי - צָרִיךְ לומר לפחות פסוק אחד של רחמים, כְּגוֹן הַפְּסוּק (תהלים לא ו) 'בְּיָדָךְ אֲסָקִיד רוּחִי פְּדִיתָה אוֹתִי ה' אֵל אֲמֹת'.

מימרא נוספת בענין קריאת שמע שעל המיטה: אָמַר רבי אֶלְעָזָר, כֵּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע עַל מוֹטָתוֹ, כְּאִלּוּ אוֹחֵז חֶרֶב בְּיַפְיּוֹת [-חרב בעלת שתי פיות, חדה משני צדדיה] בְּיָדוֹ, לְהַרוּג אֶת הַמּוֹזִיקִין, שְׁנַאָמַר (תהלים קמט ו-ו) 'וַעֲלוּ חַסִּידִים בְּכַבּוּד וְרָנְנוּ עַל מוֹשְׁבֹתָם, רוֹמְמוֹת אֵל בְּגִדוֹנָם, וְחֶרֶב בְּיַפְיּוֹת בְּיָדָם'. כלומר, מתוך ש'מרננים על מיטותם' בקריאת שמע, הרי זה כאילו אווזים חרב פיפיות בידם.

מביא הרי"ף סוגיא ממסכת שבועות בענין זה של פסוקים הנאמרים לפני השינה: גְּרַסִּינָן בְּפֶרֶק וְדִיעוֹת הַשְּׁבִיעוֹת (שבועות טו:), כשקידש עזרא את ירושלים היו הולכים סביבות העיר ואמרו שיר שֵׁשׁ פְּגָעִים - מזמור תהלים המועיל להגן ממזיקים הפוגעים בבני אדם להזיקם, ואמררוהו בְּכַנְרוֹת וּבְנִבְכָיִים וּבְתַפִּים, כדי להבריא את המזיקים. ומה הוא 'שיר של פגעים', אָמַר את פרק צ"א שבתהלים, 'וּשְׁבַב בְּסֵתֶר עֲלִיּוֹן וְגו' עַד 'כִּי אֲתֵה ד' מַחֲסִי, וְאָמַר - והיו מוסיפים ואומרים את פרק ג' בתהלים, 'ה' מַה רַבּוֹ צָרִי' עַד הַפְּסוּק 'ה' הִישׁוּעָה וְגו', כיון שבמזמור זה כתוב 'רַבִּים אֲמָרִים לְנַפְשִׁי אֵין יְשׁוּעָתָה לֹא בְּאַלְהִים סֵלָה', כנגד אותם שהיו לועגים עליהם בעת שבנו את חומות ירושלים.

אומרת הגמרא (בשבועות): רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי, מְסַדֵּר לָהּ עֲהֵנִי קְרָאִי - היה אומר מזמור זה המכונה 'שיר של פגעים', כדי להגן על עצמו מן המזיקין, וְנֶאֱמַר - ושוכב לישון. תמהה הגמרא: הִיכִי נֶעְבֵּיד הִכִּי - כיצד היה עושה כן, וְהָאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי, אֲסוּר לָהֵתְרַפְּאוֹת בְּדַבְּרֵי תוֹרָה, כגון ללחוש פסוקים על המכה כדי להתרפא, ואיך נהג שלא כדברי עצמו, והיה קורא פסוקים אלו לפני השינה לשמירה. מתרצת הגמרא: האיסור הוא רק לומר פסוקים כדי להתרפאות ממחלה שכבר תקפה את האדם, כדי שלא יאמרו בני אדם שדברי תורה ניתנו לנו כדי להגן מפגעים של העולם הזה, אבל לְהִגֵּן שְׂאֵנִי - שונה הדין

קריאת שמע של ערבית. כיצד, שְׁבַשְׁחֲרִית קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, וּמִתְפַּלֵּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה. וּבְשַׁעַת הַמִּנְחָה, מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה. וְלַעֲרֵב, מִתְפַּלֵּל תְּחִילַת תְּפִלַּת הָעֶרֶב - שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה שֶׁל עֶרְבִית, וְאַחַר כֵּן קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עֶרְבִית, וְנִמְצְאָת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שְׁחֲרִית בְּתַחֲלַת הַיּוֹם, קוֹדֵם לְשִׁלְשֵׁת הַתְּפִלוֹת, וְקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עֶרְבִית בְּתַחֲלַת הַלַּיְלָה, וְהַתְּפִלוֹת בְּלֵן בְּאֲמַצַּע.

מוסיף הרי"ף: וְלִיתָא לְדַרְבֵּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי מְוִימָא לֵן רַבִּי יוֹחָנָן - ואין הלכה כרבי יהושע בן לוי, אלא כרבי יוחנן, שיש לסמוך את ברכת 'גאל ישראל' לשמונה עשרה של ערבית, ונמצא שקריאת שמע של ערבית נאמרת לפני התפילה, והטעם שאנו פוסקים הלכה כמותו, דְּתַנָּיָא מְסִיבֵי לָיה - שהרי הברייתא מסייעת לו, וכפי שהתבאר לעיל.

מוסיפה הגמרא: וּלְדַבְּרֵי רַבִּי יוֹחָנָן, שִׁישׁ לְסַמוּךְ אֶת בְּרַכַּת 'גאל ישראל' לשמונה עשרה, אִף עַל גַּב דְּצָרִיךְ לְאָמַר בְּרַכַּת 'הַשְּׁכִיבֵנו' בֵּין גְּאֻלָּה לְתַפִּלָּה, לָאוּ מִפְּסִיק הוּא - אין זה נחשב 'הפסק', דְּכִיּוֹן דְּתַקְנּוּ רַבִּינָן לומר 'הַשְּׁכִיבֵנו' בְּגְאֻלָּה - לאחר ברכת גאל ישראל, הרי ברכות אלו ב'גְאֻלָּה אַרְיִבְתָּא דְּמִיָּא - דומה הדבר כאילו האריכו את ברכת הגאולה והיא כוללת גם את ברכת 'השכיבנו' [ויש מוסיפים, שהרי אף בברכת השכיבנו מוזכרת גאולה מן המזיקים, שאומרים בה 'והסר מעלינו מכת אויב' וכו' (מאירי)].

[ג.]

אומרת הגמרא עוד: וּבְתַפִּלַּת שְׁחֲרִית, נְמִי בְּעֵי - גם כן צריך האדם לְמַסְמַךְ גְּאֻלָּה לְתַפִּלָּה, ולהתחיל שמונה עשרה מיד לאחר ברכת 'גאל ישראל', וְאִף עַל פִּי שְׁבַתְהָלָה, לפני תחילת ברכות שמונה עשרה, אָמַר האדם את הפסוק 'ה' שְׁפָתַי תִּפְתַּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ, אין זה הפסק, אלא בֵּינָן דְּתַקְנּוּ רַבִּינָן לומר 'ה' שְׁפָתַי תִּפְתַּח' בְּתַחֲלִיל הַתְּפִלָּה, בְּתַפִּלָּה אַרְיִבְתָּא דְּמִיָּא - הרי זה כאילו התארכה התפילה, והיא כוללת אף אמירת פסוק זה.

הסוגיא הבאה עוסקת בתקנת חכמים לקרוא קריאת שמע על המטה: אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֹוִי, אִף עַל פִּי שְׁקָרָא אָדָם קְרִיאַת שְׁמַע בְּבֵית הַכְּנָסֶת, וּיצא בכך ידי חובת קריאת שמע של ערבית, מכל מקום יש מְצַנְחָה לְקְרוֹמָה שׁוֹב עַל מוֹטָתוֹ.

מוסיף הרי"ף: וְדוֹקָא פְּרָשָׁה רַאשׁוֹנָה צָרִיךְ הָאָדָם לְקַרֹּת עַל מִיטָתוֹ, בְּדַאמְרִינָן לְהִלֵּן בְּפֶרֶק הַרוּאָה (טו:),

כחול זרעך וצאצאי מעיך כמעתיך לא יכרת ולא ישמד שמו מלפני.

מבאר הר"ף: **הא פרושה רבנן ואקמוהו** - פירושו רבותינו דין זה בתפלת ערבית דוקא, שאם הניחו לחבירו יחידי בבית הכנסת ונצא, הוששין שמו יבא חבירו לידי סכנה, לפי שבתי הכנסת שלהם היו בשדה, שהוא מקום מסוכן ליחידים, לפיכך צריה להקטין להבירו עד שמיסים את תפלתו.

☆

הגמרא מביאה ברייתא בענין אופן התפילה הראויה בדרך: **תניא** - שנינו בברייתא, אמר רבי יוסי, פעם אחת הייתי מנהיג בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים כדי להתפלל, וכא אלצהו הנביא זכור לטוב ושמר לי [המתין לי] על הפתח עד שסימתי את תפילתי, וכשסימתי את תפילתי אמר לי 'שלוש עליה רבי, אמרתי לו 'שלוש עליה רבי ומוציא'. אמר לי אליהו, 'בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו'. אמרתי לו, 'להתפלל'. אמר לי, 'היה לך להתפלל בדרך'. אמרתי לו, 'מתירא [פחד] הייתי, שמוא ופסיקוני עוברי דרכים'. אמר לי, 'היה לך להתפלל תפלה קצרה'. אמר רבי יוסי, באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים, א. למדתי שמתפללים בדרך, אף שיש חשש שיפסיקוהו [ג]. עוברי דרכים. ב. ולמדתי שהמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה, והיא תפילת 'הביננו', שיש בה את תמצית הברכות של תפילת 'שמונה עשרה'. ג. ולמדתי שאין נכנסין לחורבה, אף לא כדי להתפלל, ומהטעמים שיבוארו להלן.

תנו רבנן - שנו חכמים בברייתא, מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה, א. מפני חשד - שיחדו בו שאשה ממתינה לו שם לינות. ב. ומפני מפלת - מחשש סכנה שתמוטט החורבה וינזק. ג. ומפני המזיקין - שדים, שדרכם להמצא בחורבות.

☆

הגמרא מביאה ברייתא בשבח המתפלל במקום קבוע: **אמר רבי הלבו**, אמר רב הונא, כל הקובע מקום לתפלתו, אלצהו אברהם ויהיה בעזרו, וכשמות, אמרים עליו 'אי עניו אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו, שמצאנו באברהם אבינו שקבע מקום לתפלתו, דכתיב (בראשית יט כז) לאחר הפיכת סדום ועמורה, וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה', ואין עמידה האמורה כאן אלא תפלה, שנאמר (תהלים קו ל) ויעמד פינתם ויפלא ותעצר המגפה, והכוונה שפנחס

כאשר האדם אומר את הפסוקים כדי להגן על עצמו מנזק שעדיין לא הגיע אליו, שאז מותר הדבר, כיון שאז אין חשש שיאמרו כן בני אדם (רבינו יהונתן).

☆

לאחר שביארה הגמרא את דיני קריאת שמע שעל המטה, מביאה עתה הגמרא ברייתא בענין צורת השינה הראויה: **תניא** - שנינו בברייתא, אמר בנימין אומר, כל ימי הייתי מצטער על שני דברים, א. על תפילתי שתהא קמוקה למימתי - שאתפלל תפילת שחרית מיד לאחר שקמתי משנתי, ולא אעשה מלאכה ואף לא אעסוק בתורה קודם לכן. ב. ועל מימתי, שתהא נתונה בין צפון לדרום, ולא בין מזרח למערב, מפני כבוד השכינה שהיא במזרח או במערב, ולכן נכון להסב תשמישו לצפון ודרום [יש אומרים שיהא ראשו לצפון ורגליו לדרום, ויש אומרים שעדדי המטה יהיו צפון ודרום, ולכן יהא ראשו למערב ורגליו למזרח (ע' שו"ע ומשנ"ב ס"ג ג ט"ו)].

אמר רבי חמא בר חנינא, ואי תימא - ויש אומרים שאמר כן רבי יצחק, כל הנותן מימתי בין צפון לדרום, הניין [יהיין] לו בנים וזכרים, שנאמר (תהלים יז יד) 'מקמים ידך ה' מקמים מחלד חלקם בתיים וצפונה תמלא בטנם וישבעו בנים וגו', ולשון 'צפונה' מרמזת על צד צפון, ועל זה סיים הפסוק ואמר 'ישבעו בנים', שבזכות זה זוכים לבנים זכרים.

☆

אגב הברייתא הקודמת שאמר אבא בנימין, מביאה הגמרא ברייתא נוספת בשמו: **תניא**, אמר בנימין אומר, שנים שנכנסו לבית הכנסת להתפלל ולהלן יבואר שמדובר בתפילת ערבית], וקדם אהד מהן והתפלל, ולא הקטין להבירו שיסיים תפילתו, ונצא, והניח את חבירו לבדו בבית הכנסת, וזרפין לו את תפלתו בפניו, שנאמר (איוב כ ד) 'ברך נפשו באפו ה' למענה תעוב ארץ ויעתק צור ממוקמו', ונפשו' האמור כאן היינו תפילתו, וזו מדה כנגד מדה, כשם שהוא גרם לחברו שתתבלבל תפלתו, מתוך שהניחו לבדו בבית הכנסת, כך טורפים לו את תפלתו בפניו, ואין מקבלים אותה.

ממשיכה הגמרא ואומרת, ואם הקטין לו, מה שכתרו. אמר רבי חנינא, זוכה לברכות הללו, שנאמר (ישעיה מח יח) 'לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וגו', ו'מצותי' הוא לשון רבים, כלומר, אילו היית נשאר בבית הכנסת ומקיים שתי מצוות, גם תפילה, וגם ממתין לחברך, היית זוכה לברכות הללו האמורות בהמשך הפסוק, והם 'יהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים, ויהי